

Jozef Piaček

DRUHÁ AXIÁLNA DOBA

(Pokus o vymedzenie)

Reflektujúc všeprenikajúcnosť radikálnych zmien, ktorá sa definitívne dostavila dvadsiatym prvým storočím a zavrášila niekoľko vln na scéne globálnych a ekologických kríz, o morálnej ani nehovoriac, možno sa azda pokúsiť o náčrt definície týchto obratov a spýtať sa, či napokon neutvorili obrat jediný, nadhistorickotypologický, akýsi obrat obratov, ktorý tu nebol od čias prvej osovej alebo axiálnej doby, ako ju opísal Karl Jaspers.

Parametre tejto zmeny alebo doby, ktorú prežívame, šírkou a hĺbkou vykazujú dimenziu horizontálnu i vertikálnu, materiálnu i duchovnú, individuálnu, interindividuálnu i spoločenskú, rezortnú i nadrezortnú, národnú i nadnárodnú atď. Navyše *unisono* konštatovaná nedohliadnuteľnosť prebiehajúcich zmien a ich dopadov by sa dala označiť ako enigmatickosť tejto doby a spýtať sa, či kvalita obratu, ktorý dnes prežíva doslova každé ľudského individuum na svete, nesvedčí o tom, že nastúpila druhá osová alebo axiálna doba (*second axial age, zweite Achsenzeit*) v jaspersovskom zmysle.

Pramienky inšpirácie alebo preváženia k odvahe vystúpiť s náčrtom druhej axiálnej doby (v jaspersovskom zmysle) sa v hlave autora predloženého textu prepájali desaťročia – už od sklonku minulého storočia – do terajšieho rozhodnutia predložiť na posúdenie ideu druhej axiálnej doby. Posledným klinčekom v tomto smere bola detailnosť zasahovania krízy do najjemnejších štruktúr bytia človeka, do textúr jeho života, do jeho komunikácie so sebou samým, s druhými, so spoločnosťou a prírodou. Zásah zmien do týchto štruktúr volá po inter- a transdisciplinárnom prístupe k nim, v ktorom sa už fakticky ozýva aj volanie po filozofickej reflexii.

Z filozofického alebo z filozofickodejinného hľadiska tu ide o pokus odhaliť ontologický invariant druhej axiálnej doby. To, že sa na hrebeni jej vlny ocitla momentálne koronapandémia je len spúšťač písania tohto textu. Je zväčša jasné, že tento hrebeň COVIDU-19 sa neutvoril z ničoho, jasné je však aj to, že sa nevie o ďalekosiahlosti jeho dopadov na život človeka, koľko vln axiálnej doby bude mať takýto alebo podobný či celkom iný epidemiologický hrebeň a podobne.

Ako záchytné body v orientácii by snád mohli poslúžiť určité dnešné bezprostredné zážitky. Jedným z nich je zážitok sebaizolácie.

Druhý človek rovnako ako čokoľvek iné je pre nás (rozumej: pre mňa) len do tej miery, do akej nám (mi) je daný ako útvar zmyslu alebo útvar významu. Ilustrovať sa to dá napr. na jablku, ktoré mi nemôže byť dané ináč ako chutné, šťavnaté, kyslé, nechutné, ktoré sa mi chce jesť, ktoré sa mi ani nechce chytiť do ruky a tak ďalej. Spôsobov, akými mi môže byť daný druhý človek, je takisto nekonečný počet. Inými slovami, druhý alebo druhé má pre mňa nevyčerateľný význam. Takto je to potiaľ, pokiaľ mám v poriadku napríklad zmyslové orgány, pokiaľ mám chuť, čuch, zrak, sluch a podobne. K tomu, aby mi bol daný druhý človek v celom bohatstve jeho zmyslu, je nevyhnutné, aby som si z neho nevykrajoval iba to, čo mi z neho umožňuje prežiť moje ego. Moje ego mi z druhého človeka alebo z nejakej veci vykrajuje iba toľko zmyslu, koľko mi dovoľuje jeho roztvorenie. Za hranicami otvorenosti ega ako keby druhý človek alebo ľubovoľná vec, ľubovoľné dianie ani neexistovali. Vidím, cítim, chápem, prežívam čokoľvek vrátane seba samého iba v miere priezoru môjho ega. Moje ego je ako priezor prilby stredovekého rytiera: sedí na hlave môjho bytia ako plechová konzerva s možnosťou uzučkého výhľadu na jablko, partnera, vírus alebo politickú udalosť. Slovom vidím zo sveta len toľko, koľko mi dovoľuje moje ego; svet, druhí, dianie majú pre mňa len do tej miery zmysel, do akej im to umožňuje moje ego.

V časoch strachu o život priezor na plechovke môjho ega sa ešte viac priviera; zatváram sa do seba i sám pred sebou, strácam kontakt so všetkým, čo ma obklopuje, a so všetkým, čo ma tvorí, o svojom nevedomí ani nehovoriac. Abstraktne sa tento stav nazýva strata zmyslu; čokoľvek pre mňa stráca zmysel, čomukoľvek prestávam rozumieť, všetko — možno až na moč — mi začína unikať.

Dnes sa o tomto mojom stave ani nemám s kým pohovárať. Siete sú zahltené alebo pripomínajú armádu obrnencov s prilbami bez priezorov. Sedím vo svojej plechovke ako živý tuniak.

Čo v takejto situácii so sebou? Niet sa na koho obrátiť, niet sa kam s rúškom na ústach a nose vybrať.

Autorovi tohto textu sa prinajmenšom zdá, že ak si myslíme, že to, čo touto katastrofou skončilo, napríklad naša nespratnosť, bolo normálne a túžime po jeho návrate, tak sme sa ešte nespamätali. To, čo prežívame, je záverom jednej z nezmyselných etáp našich dejín; túžba po návrate je pokračovaním jej nezmyselnosti a splnenie tejto túžby bude ešte horšie ako covid.

To, že nás dovnútra zahnal vírus, je príznakom našej nezrelosti.

Obrat spočíva v inscendencii, v dobrovoľnom vstupe každého z nás do seba samého. V ňom tkvie naša dospelosť.

Perspektíva je vnútri každého z nás, v spiritualizácii, v sebaobjavovaní, napríklad v skúmaní možností svojej vlastnej skromnosti, nie skromnosti druhých.

Všeobecne povedané: priestor ďalšieho pohybu je už iba dovnútra; vonkajšok sme vyčerpali do tej miery, že nám umožňuje uspokojovať nanajvýš najzákladnejšie potreby.

Vážme si dar dýchania a pracujme na jeho zefektívňovaní.

Neobmedzenosť spirituálneho sebaoprehrbovania spočíva v tom, že každý krok inscendencie¹ tvorí originálny významový útvar pozostávajúci v perichronickom (v podstate

¹ Inscendencia je transcendencia do svojho vlastného vnútra, ktoré je bezodné, no bezprostredne za závojom nášho ega.

atemporálnom, bezčasovom) spojení nekonečných synchronických a diachronických postupností významových útvarov. V tomto duchovnom (inscendentistickom) zmysle sú naše možnosti bezhraničné (aperatické).

Omnoho ľahším procesom ako inscendencia je replikovanie (mechanické opakovanie) významových útvarov, čo je vlastne definícia hlúposti.

Inscendencia si spravidla vyžaduje obeť (Sokrates, Ježiš Kristus, Ján Hus atď.), na replikáciu stačí manipulácia, trebárs aj psychopatom.

Teoretickou (i praktickou) ťažkosťou na každej strane politického spektra je čo so vzťahom inscendencie a replikácie.

V zásade existujú dva prístupy k inscendencia-replikácia ťažkosti: agapistický a polemistický.

Agapizmus hľadá cesty alebo možnosti komunikácie medzi inscenciou a replikáciou (zjednodušene: medzi múdrosťou a hlúposťou), polemizmu ide o ich boj a likvidáciu buď hlúposti alebo múdrosti. Spoločné obom prístupom je stratenie múdrosti alebo hlúposti.

Čo tvárou v tvár tejto situácii synkriticizmus (zastávaný autorom)?

Synkriticizmus sa usiluje o transformáciu hlúposti na inscendenciu predpokladajúcu prijatie hlúposti, jej priznanie v intencii azda najstaršej alebo najväčšej múdrosti, že múdry sa odlišuje od hlupáka iba tým, že si svoju hlúposť uvedomuje.

Uvedomenie si, doslova prijatie svojej hlúposti ako nevyčerateľného zdroja látky alebo materiálu jej transformácie na múdrosť je verzia základnej myšlienky synkriticizmu, že totiž kultúra je pretváranie zlého alebo škaredého na dobré alebo krásne, menej dobrého alebo krásneho na lepšie alebo krajšie a neutrálneho na dobré alebo krásne.

Predpokladom možnosti tohto uvedomenia si je bezvýberový prístup k celku pred(seba)reflexívne daného (CPD) a jeho dopracovanie do topológie CPD a práca na rozlišovaní (lat. *distinctio*, sans. *viveka*) útvarov CPD.

Vyššie navrhnutým kritériom odlišnosti útvarov CPD je smer, nasmerovanie inscendencie a replikácie: smerom inscendencie je vertikála, smerom replikácie je horizontála.

Pokiaľ ide napríklad o posudzovanie hlúposti z pozície múdrosti, možno si všimnúť trebárs pozornosť múdreho (alebo toho, kto sa múdrom chce stať) k zmyslu hlúposti (a vlastne všetkých ostatných ziel): aký je zmysel hlúposti, vojny, oplývania seniorov v dobe pandémie pubertiakmi alebo ich oblizovanie záchodových mís či tovaru v samoobsluže alebo držadla v dopravnom prostriedku, aký je zmysel terorizmu, zločinu atď. a podobne? Bežne nás obludnosť zla ohromí, omráči, zatemní nám zrak, zmysel udalosti zredukuje na hrôzu alebo inú negatívnu emóciu alebo afekt, ktoré v skutočnosti tvoria iba jeden, i keď nepochybne pochopiteľný komponent zmyslu odpudivého skutku. Z hľadiska filozofie tento zmysel nemožno redukovať ani na sociologický zmysel alebo na zmysel politologický, psychopatologický, pedagogický, etnický atď., ani na kombináciu či syntézu čiastkových zmyslov hlúposti a zla vôbec.

Filozofická kategória hlúposti a zla vyrastá z ontológie hlúposti a zla, predovšetkým z uvedomenia si, že ani hlúposť ani zlo si ani zďaleka nevyžadujú toľko námahy ako múdrosť a dobro vôbec. Prosto hlupákom sa možno jednoducho narodiť a zlým sa možno stať bez výchovy alebo replikovaním starých kliše, bez toho, aby sa o to ktokoľvek staral. Hlúposť alebo zlo si prakticky od nás nevyžadujú takmer nič a pokiaľ ich podporujeme, je to vlastne nosenie dreva do lesa. COVID-19 je dôsledkom tohto nosenia dreva do lesa, dôsledkom globalizácie zbytočnosti alebo zbytočnosti eventuálneho úmyselného rozšírenia tohto vírusu či hystérie okolo neho: je zbytočné šíriť nákazu, ktorá sa odohráva aj bez nášho úsilia a ešte zbytočnejšie šíriť hystériu okolo nej.

Zmysel má obmedzovať nákazu a šíriť hygienickú osvetu, je to podobné ako s obmedzovaním hlúposti výchovou – výchova je potrebná, nevychovanými zostaneme aj

prostým zložením si rúk do lona. Výchova a zachovanie si alebo zlepšenie zdravia si vyžaduje aktivitu a úsilie, nevychovanosti stačí pasivita alebo ľahostajnosť.

Pokúsme sa na záver o náčrt špecifika druhej osovej doby. Špecifikum druhej osovej doby, ktorej nástup sa napokon definitívne presadil, čo tak v globálnom rozmere dramaticky prežíva každé dospelé ľudské individuum, spočíva v presmerovaní vektora hlavného záujmu človeka do svojho vlastného vnútra. Vonkajšok sme vyčerpali, aj keby sme energiu a suroviny dokázali čerpať z ľubovoľných zdrojov, vrátane mimozemských. Bez výmeny sebaizolácie za sebaprehľbovanie sa zvýši letalita, pretože sa obnoví smrtonosnosť preddruhoosovej civilizácie. Prepracúvanie novej civilizácie do kultúry spočíva v nereduktívnom usúvzťahovaní sebaprehľbovania globálne každého dospelého ľudského individua a jeho bežného lineárneho spôsobu života. Zmysel a perspektívu má cieľavedomovanie tejto synkrízy vertikality a linearity nášho života do podoby synkritiky (<http://www.jozefpiacek.info/2013/03/synkritika-synkriticizmus/>). Prakticky to znamená zmenu vo všetkých druhoch individuálnej, interindividuálnej i spoločenskej činnosti. Náročnosť tejto zmeny prežívame doslova na každom kroku a na každom úseku verejného a intímneho života a stáva sa predmetom alebo náplňou politickej, výchovnej a osvetovej činnosti, ako keby sa naplnila vízia Danteho diela *De monarchia* z rokov 1312/13 (https://la.wikisource.org/wiki/De_monarchia/Liber_Primus), iba panovník by už nemal byť len jeden; možno dnes aj niekto skladá dielo *De triarchia*. Náročnosť tejto zmeny je ontologický invariant druhej axiálnej doby.

Sign of this Second Axial Age (zweite Achsenzeit) is:

inscendence or death.

Znamenie tejto druhej osovej doby znie:

inscendencia alebo smrť.

Знак этого второго осевого времени:

инсценденция или смерть.

Zhrňme vyššie povedané pokusom o definíciu pojmu druhej osovej doby:

Druhá axiálna alebo osová doba je (na rozdiel od prvej osovej doby) **globálna inscendentalizácia** spočívajúca v odklone všetkých kultúrnych okruhov na Zemi od aktivít smerom von k aktivitám smerom dovnútra čiže k inscendencii vyvolanom vyčerpaním možností ďalšej externej expanzie človeka, ktoré sa zavŕšilo v 21. storočí prevládnutím hyperzložitosti ako nového historického typu komplikácií na spoločenskej, interindividuálnej a individuálnej úrovni zväčša akademicky i každodenne reflektovaného ako neriešiteľnosť. Historický typ zložitosti ťažkostí našej doby však prekročil doteraz praktikovanú historickotypologickú periodizovateľnosť vývinu ľudstva, čo je dôvodom označiť ho os obratu a dobu, v ktorej sa tento obrat zavŕšil ako druhú osovú alebo axiálnu dobu.

Svetovosť tohto obratu obratov je vyššieho rádu ako svetovosť svetovej hospodárskej krízy, ktorá sa teraz rozbieha, a to napriek tomu, že dengľavým štátom v nej hrozí osud weimarskej republiky alebo rozpad či delenie a iba silné štáty z nej vyjdú ešte silnejšie. Svetovosť nástupu druhej axiálnej doby, ktorá sa dnes nespúšťa, ale ktorej **nástup** sa dnes **zavŕšil**, je kategória metafyzická; svetovosť druhej (po kríze 1929) svetovej hospodárskej krízy je kategória špeciálnovedná a štátnická. V druhej axiálnej dobe sa mení sama štruktúra historického procesu, chod alebo spôsob dejín, ich vektor; v druhej svetovej hospodárskej kríze sa menia štáty, ich režimy a zoskupenia, žiaľ v starej horizontálnej línii. Zrelosť alebo múdrosť príslušníkov populácie, strán a štátnikov vyrastá z ich schopnosti rozlišovať ontologické rády dejín a v schopnosti (alebo talente) znášať chladnokrvne ich enigmatickosť. Typ jasnozrivosti ponúkaný druhou axiálnou dobou spočíva v opustení egocentripetálnosti, doslova v chuti nezábudne rokovať a fandiť osudu sveta a nie len čiastkovým záujmom.